Mobilitate și modernitate: călătoriile cu trenul ale lui Augustin Paul la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX

Corina BRUMARU

Doctor în istorie
E-mail: corrabrumaru@gmail.com

Activitatea ziaristică şi diplomatică, întreprinsă de către Augustin Paul (1866–1921),[1] a fost pusă decenii de-a rândul în slujba națiunii române. Înzestrat cu o cultură și o sensibilitate aparte cărturarul a lăsat o serie de descrieri importante despre mentalitatea vremii sale; o vreme care a cunoscut efectul benefic al modernizărilor, inclusiv al celor tehnice și tehnologice, dar și nefericirile unor evenimente tulburi care cereau elitei românești un spirit militant ferm. Augustin Paul a fost o fire energică, ce a folosit deseori trenul, pentru a ajunge în locurile natale sau în cele în care a fost invitat. Călătoriile sale au fost un impuls excepțional pentru intensificarea activității sale publicistice, foarte apreciate de public.

În timpul ședерii sale la Budapesta, călătoriile de vară în satul natal au devenit pentru Augustin Paul ocazii de introspecție și de observație atentă a peisajului, pe care-l descrie cu minuțiozitate și talent în scrierile sale. Înainte de plecarea trenului din Budapesta, A. Paul surprinde ultima imagine a orașului, zugrăvind atmosfera străzii pătrunsă de obiceiurile orientale. Pe măsură ce trenul se pune în mișcare, el surprinde indiferența și monotonia ce intervin odată cu debutul călătoriei, dar și schimbarea treptată a peisajului pe măsură ce se apropie de zona natală și ajunge la destinația finală.

1 Augustin Paul Delaletca a fost sălăjeanul cu o activitate publicistică prolifică, mai ales la Gazeta Transilvaniei, care l-a onorat cu statutul de angajat al redacției, nu numai de colaborator. Vezi, Cora Brumaru, „Augustin Paul (Delaletca) – Activitatea diplomatică (1907–1921)*", Caiete de antropologie istorică,* anul XV, nr. 1–2 (28–29), Ianuarie–Decembrie 2016, pp. 254–268.

Caiete de antropologie istorică, anul XXIV, nr. 2(47), Iulie–Decembrie 2025, pp. 107–116

Despre bucuria acestor călătorii, dar și despre alte aspecte ale vieții sale, Augustin Paul amintește în cartea sa „*Între Someș și Prut*" (1905):[2] „Cînd călătoresc ziua nu pot ședea un minut măcar în compartiment. Stau la fereastra coridorului și contemplez regiunea, orașele, satele, tipurile de oameni. Noaptea, dacă sunt singur, îmi alung urâtul cu câte o carte tipărită cu litere mari, aleasă anume ca să fie potriveală între litere și lumina slabă și tremurătoare a trenului. Când mai este cineva în compartiment care să fie cît decît mai desghețat la vorbă, cu plăcere îl angajez la o conversație ușoară sau la o discuțiune, după felul și cultura omului. Multă esperiență poate face cineva pe calea aceasta".[3] Aceste călătorii nu sunt doar prilejuri de observare și reflecție, ci și de îmbogățire culturală și socială. Interacțiunile cu diverse persoane îi oferă lui A. Paul oportunități de a-și lărgi orizonturile și de a acumula experiențe valoroase. Prin narațiunile sale reușește să transmită, nu doar peisaje și scene cotidiene, ci și trăirile și gândurile unui om profund conectat la lumea din jurul său.[4] De asemenea, călătoriile sale cu trenul pe ruta Graz-Viena-Budapesta devin prilejuri de observare atentă a comportamentului uman. Cărturarul sălăjean își exersează calitățile și atributele unui psiholog versat, constatând și analizând diverse tipuri de caractere, atitudini și gesturi umane. Aceste observații sunt integrate în relatări geografice sau istorice, prezentate într-un stil accesibil și atractiv pentru publicul larg: „Sună clopoțelul a treia oară! Un fluierat ascuțit al locomotivei și eu părăsii gara și cu gara orașul, poate pentru totdeauna. Este începutul stereotip al tuturor călătoriilor. Sună clopoțelul odată, de două ori, de trei ori apoi urmează un fluierat și trenul pleacă. Unii, care sunt mai versați în stilistică și știu aranja mai bine frazele, mai adaugă câteva cuvinte onomatopeice despre zuruitul roților, și mai știu eu despre ce. Ieșit odată din periferia orașului, stațiunile căii ferate se pierdeau cu iuțeală mare. Aici nu sunt stațiunile atât de îndepărtate ca pe la noi. Sunt mai multe locuri însemnate și centrele sunt mai apropiate deolaltă. Priveam pe fereastră și mă delectam în țărișoara aceasta de Alpi, cu munții ei verzi și cu colinele sale drăgălașe. Mă cuprinse o jale. Oare voi vedea-o încă o dată?".[5]

În scrierile sale, A. Paul reușește să îmbine descrierile precise ale peisajelor și evenimentelor cu reflecții profunde asupra psihologiei călătorilor. Prin acest demers, acesta nu doar informează cultural și social, ci și educă, invitându-și cititorii să privească dincolo de suprafața lucrurilor și să înțeleagă complexitatea lumii în care trăiesc. Astfel, contribuțiile sale devin valoroase nu doar din punct de vedere literar, ci și din perspectivă sociologică și psihologică, reflectând o minte curioasă și analitică.

---

2 În cele 311 pagini ale volumului se găsesc discursuri, scrisori, eseuri cu caracter memorialistic și studii etnografice. Elena Muscă, Doru E. Goron, „Augustin Paul, publicist și diplomat român", *Țara Bârsei, Brașov*, 2005, pp. 107–111, https://tara-barsei.ro/wp-content/uploads/2008/12/musca2005.pdf, accesat în 12 septembrie 2025.

3 A. Paul, *Între Someș și Prut*, București: Editura Minerva, 1905, pp. 137–138.

4 *Ibidem.*

5 *Gazeta Transilvaniei*, nr. 171 din 5/17 august 1883, p. 1.

În cea de-a doua *„Epistolă către un amic”,* A. Paul împărtășește cititorilor săi călătoria de la Graz la Budapesta după finalizarea studiilor în Austria în 1891. Pe tren întâlnește tot felul de personaje, evrei, nemți și un notar român care se întorcea de la băi din Austria și cu care leagă bucuros o conversație, pentru că a întâlnit pe cineva din țara sa: „În tren se schimbau pasagerii, Unii se depărtau după o călătorie scurtă și veneau alții în locul lor. Cei mai mulți s-au urcat la Feldbach. Aceasta este stațiunea cea mai apropiată de renumitul loc de cură Gleinchenberg. O mulțime de călători, mare parte tuberculoși, se întorceau acasă de la cură. A ședea în apropierea unui tuberculos o oră, două ore, sau poate toată ziua, nu e prea plăcut și eu mă sileam să îi țin departe pe cât puteam. (...) Făcuserăm deja trei din patru părți din călătorie, când m-am hotărât să fac cunoștință și cu domnul din colț. – Dumneata ești Bohemu? întrebăi eu. – Ba. – Pardon, mi s-a părut așa fiindcă vorbeai de Praga. – Da, am fost acolo la băi dar eu sunt român. – Român? și noi călătorim într-un cupeu o zi întreagă fără să știm unul de altul?”.[6]

Textul continuă relatarea călătoriei sălăjanului cărturar prin peisajele maghiare, care îi trezesc o stare de melancolie. Autorul întâlnește diverse alte persoane străine cu care poartă conversații mărunte, pentru a alunga monotonia drumului. Apropiindu-se de Budapesta, descrie atmosfera agitată a orașului, remarcând tradițiile și obiceiurile localnicilor. Împărtășește gânduri personale despre identitatea națională, inclusiv întâlnirea cu un domn care se declară român și care avea propriile opinii despre identitatea culturală și națională. În conversații cărturarul abordează probleme politice și sociale, cum ar fi autonomia bisericii românești și tensiunile dintre maghiari și alte naționalități din Imperiul Austro-Ungar, reflectând asupra diversității și complexității societății transilvane în care trăiește.

În *„Epistole către un amic II”* autorul îi povestește unui prieten experiențele și observațiile sale din călătoria de pe insula Margareta din Budapesta, până la Cluj. Autorul relatării se întoarce de pe insula Margareta în oraș abia seara, resimțind un disconfort datorat căldurii și aglomerației. Hotărăște să-și prelungească ședederea și, în timp ce caută ceva care să-i alunge plictiseala, aude muzică și intră într-o cafenea unde cântau lăutarii țigani. Acolo ascultă o melodie românească cunoscută, respectiv „doina ciobanului”, și remarcă faptul că melodia românească era cântată sub o denumire maghiară. Fără a fi un spirit exaltat A. Paul simte profund mândria și bucuria de a regăsi pe meleaguri străine aspecte ce țin de cultura locurilor natale, unde cultura națională se împletea armonios cu cea a naționalităților. Autorul își amintește de călătoria sa și de diferitele moduri în care pasagerii erau taxați de personalul hotelier, reflectând asupra practicilor de a cere bacșiș. O practică ce nu era doar de inspirație orientală! Descrie, de asemenea, monotonia și indiferența întâlnită în rândul călătorilor, stresați deseori de drumul lung.

Călătoria sa cu trenul a fost un prilej de experiențe personale inedite, căci și-a pus caracterul la încercare: voința, răbdarea și cumpătarea: „Călătoriile încep totdeauna monoton.

6 *Ibidem,* p. 2.

Pasagerii se cufundă într-un fel de indiferență. Niciunul nu vrea să știe de celălalt. Fiecare vrea să facă impresia unei persoane intangibile, vrea să impună. Cei mai mulți îndeletnicesc cu citirea de ziare, cumpărate scump de la gară. (...) Ne apropiam de Pesta. O murdărie nemaivăzută am aflat aici. Strada Kerepes care duce de la gara centrală în oraș, un cuib de pulbere. Și oamenii parcă sunt alt cum decât i-am lăsat. Patru ani trăisem mai înainte în Pesta și aflasem atunci oameni frumoși. S-au schimbat ei, ori ochii mei văd altfel? Fețe blazate, luminile ochilor frânte, dar căutătura tot superbă aproape vătămătoare. Nu am rămas încântat deloc și am scăpat pe insula Margareta. (...)".[7] Reflecția sa traduce sentimentul profund pe care-l produce în conștiința călătorului orice fel de schimbare în mediul civilizației, fie ea pozitivă sau negativă. Fire inteligentă și receptivă Augustin Paul asistă și la dialoguri sensibile, care-i descătușează meditația asupra relațiilor dintre alteritățile naționale. La un moment dat, acesta asistă curios la o discuție între doi evrei, unul din România și unul din Pesta, care vorbeau despre situația evreilor în România. Unul dintre evrei, pe care îl numește dl. Hofmann, se plânge de lipsa drepturilor civile pentru evrei și descrie corupția și dificultățile cu care se confruntă în România: „Nu știa nimeni de care nație mă țin și mă bucuram că așa *incognito* să aflu ce zic străinii despre români. Iată, ce am aflat: cei doi evrei erau unul din România celălalt din Pesta, amândoi se înțelege oamenii gheșeftului. Cel din România venea de la Viena unde cumpărase piei. Evreul din România, pe care îl vom numi domnul Hoffman, se plângea tocmai conaționalul său că ei în România nu au drepturi".[8] Hofmann menționează un episod în care acesta pretinde că s-a cerut o sumă mare de bani de la un bancher evreu din Iași, pentru a se face anumite presiuni politice pentru drepturi ale minorității evreiești, dar bancherul a refuzat să plătească. Augustin Paul nu se îndoia că în culisele politicii se ascundeau și la noi în țară o serie de fapte de corupție, deseori mușamalizate sau discutate doar pe la colțuri de stradă.

Trenul cărturarului și diplomatului sălăjean înainta spre destinație, intrarea în țară prilejuindu-i sentimente și gânduri inedite. Călătoria din Oradea Mare către Cluj, prin Valea Crișului Repede, i-a atras privirea către peisajul natural, cu culorile crude și vii ale primăverii. Nu trec neobservate nici instantaneele surprinse de la fereastra vagonului, în legătură cu viața din așezările traversate de calea ferată.

În ajunul Crăciunului din 1901, A. Paul călătorește cu trenul spre Brașov, luând decizia să plece mai devreme spre destinație, pentru a evita eventualele întârzieri și probleme pe drum. Asta este, de fapt, mentalitatea curentă a călătorului! În tren, se întâlnește cu o fetiță de aproximativ 13 ani, care călătorea singură, cu un bagaj mare și greu, pe care nu reușea să-l așeze pe poliță. Publicistul amabil o ajută și află că fata era fiica unui șef de gară român, deși ea vorbea doar maghiara. În încercarea de a o înțelege mai bine, Paul, care vorbea fluent

7 A. Paul, „Epistole către un amic", *Gazeta Transilvaniei*, nr. 192, din 31 august/ 12 septembrie 1893, p. 1.

8 *Ibidem*, p. 2.

limba ungurească, descoperă că, deși părinții ei sunt români, fetița nu cunoaște rugăciuni în limba română! Desigur, din dorința lor de integrare în orizontul social și profesional. Cărturarul încearcă să o învețe pe fetiță rugăciunea „Tatăl nostru" în românește, ca un gest duios care spera să o apropie de neamul său. Ce-l puțin așa mărturisește că simțea atunci!

„Am plecat deci Sâmbătă seara cu trenul de opt. Am luat cu mine un mic geamantan și ca tovarăș de drum «Suvenirile contimporane» ale lui G. Sion. În cas, când n'aș ave cine să vorbesc, să am cu ce-mi alunga urâtul. În tren lume puțină. Eu am ajuns într'un compartiment cu o copilă cam de vre-o 13 ani, palidă și anemică. Ea aduse cu sine o boceca, aprope cât dênsa de mare, pe care cu toate sforțările nu pute să o ridice pe poliță destinată pentru bagaș. I-am ridicat-o eu. M'i-a mulțumit și apoi s'a culcat pe canapea și în curând dormi. Era obosită mititica.

La picioarele ei lasă pe canapea o altă bocecuță cu de-ale gurii. Sub șfora, cu care era legată bocceluța, era vîrîtă o condicuță. Impins de curiozitatea, proprie orcărui redactor modern, întind mâna să văd ce condicuță e aceea?

Era condicuța de liber parcurs pentru linia Brașov, liberată pe numele unui șef de gară din Secuime, ca să poată veni de câte-ori ar vrea, să-și procure alimente și alte lucruri trebuitincioase casei. Numele șefului era un nume românesc. Mititica mea companionă era desigur fiica șefului și eu călătoream deci cu o Romăncuță. Pui condicuța la locul ei.

Trenul se oprește într'o gară și domnișora se deșteptă.

– Bună dimineața! – zic eu.

– Nem tudok oláhul, răspunde ea.

M'am înșelat – gîndeam în mine și urmez ungurește: «Nu ești d-ta domnișora X?»

– Ba da, răspunse ea mirându-se, de unde i-am aflat numele.

– Apoi, tatăl d-tale, judecînd după nume, trebuie să fie Romîn.

– Da, el este Romîn.

– Și mama?

– Tot Romîncă. – „Nem tudok olahul". (...)

Desigur şi d-şora va fi din categoria acelor Romîni, pe cari numai biserica şi rugăciunile îi mai legă într'un mod destul de şubred de naţiunea română, gîndiam eu, şi o cercetai mai departe:

– Dér rugăciunile le scii de sigur romînesce ?

– Nu le sciu, Domnule!

– Ţi-ar place să scii măcar «Tatăl nostru ?».

– Da.

– D-ta mergi pe linia Odorheiului, unde ne despărţim?

– La Sighişora.

– Ei bine, până la Sighişora avem timp de ajuns. Eu te voi învăţa «Tatăl nostru» şi când vei sosi acasă vei spune tatei: «Tată, un „bacsi" cu care am călătorit împreună, m'a învăţat să dic „Tatăl nostru" în „limba d-tale». Să vedi ce va dice?

Mă gândiam la necunoscutul Romîn, pe care mediul, în care trăiesce, l'a făcut să-şi uite de datoria de a-şî cresce copiii în limba sa şi-mi sbura prin minte, ce a scris odată Bariţiu despre un Romîn, care de origine din opincă, se avîntase la posturi înalte şi se căsătorise într'o familie maghiară din Cluşiu, unde limbă romînescă nu se audia nici-odată. Sărmanul Romîn, ca să-şi astîmpere dorul, eşia sub pretext de plimbare în dile de tîrg afară de bariera oraşului, ca să potă vorbi cu femeile şi cu omenii, cari aduceau la Cluşiu mărfurile lor rustice la vîndare. Oare Romînul meu, şef de gară, ce va dice, când îi va întră copila în casă cu rugăciunea romînescă pe buze ? Ori- va fi şi el dintre aceia, cari în urma evoluţiei în maghiarisare va fi ajuns la punctul, unde omul pierdendu-şi chiar ruşinea, desminte legile naturei şi se gloriézâ in foro cu calitatea sa de vîndător de neam?...

Într'aceea însă trenul se opri din nou şi alţi pasageri ne populară compartimentul. Nu mi-a mai fost posibil să fac şcolă catechetică ambulantă cu simpatica copilă. Am făcut însă altceva. Am întrebat-o, decă primesce să-i scriu pe o filă de hârtie cu ortografie maghiară «Tatăl nostru» romînesc ?

– Primesc – îmi răspunse copila.

– Şi ai să-l şi înveţi?

– Da.

Ne-am despărţit la Sighişora".[9]

În primăvara anului 1902 o altă călătorie cu trenul, de această dată de-a lungul Someșului, îl transpune pe cărturar într-o experiență de viață interesantă. Augustin Paul povestește că, în compartimentul trenului unde s-a așezat, se aflau încă două persoane: un avocat și un director de gimnaziu, care era, culmea, un amic de copilărie. Fiecare dintre ei se îndreptau spre casele părintești pentru sărbătorile de Crăciun. Avocatul povestea despre discursul său recent, unde a criticat nedreptatea împărțirii cercurilor electorale. La o haltă dincolo de Glod, avocatul se dă jos din tren, iar la Răstoci, directorul de gimnaziu coboară și el. Nu peste mult timp vede emoționat dealurile golașe din hotarul comunei sale natale. Conductorul a strigat „Letca!" și trenul s-a oprit.[10]

Augustin Paul expune într-o serie intitulată „File rupte dintr-un carnet" și publicate în *Gazeta Transilvaniei*, diferite întâmplări și povestiri din interacțiunea cu diverse personaje în călătoriile sale prin țară. De pildă, o experiență trăită la gara din Sighișoara, unde trenul a staționat timp de 26 de minute. Pe peron, el s-a așezat la o masă și a observat un țăran îmbrăcat în costum național, alături de soția sa, ambii fiind de o curățenie și frumusețe remarcabile. Împreună cu ei se aflau un student la Medicină și altul de la Politehnica din Budapesta. Primul era sighișorean, iar cel de-al doilea era hunedorean, trimis de la secția de inginerie din Aiud, pentru a studia un pârâu care inunda anual terenurile agricole. În conversația cu țăranul, Paul află că situația economică a românilor din zonă era bună, aceștia fiind mulțumiți

9 A. Paul, „Impresii și amintiri, I", *Gazeta Transilvaniei*, nr. 19, 24 ianuarie,1902, pp. 1–3.

10 Idem, „Impresii și amintiri, VIII", *Gazeta Transilvaniei*, nr. 41, 6 martie 1902, pp. 1–2.

de ocupația lor principală, agricultura și creșterea vitelor. Familia crescătoare de vite de rasă Pinzgau avea un bun randament, reușind să vândă viței la prețuri bune. A. Paul se bucură să audă despre prosperitatea economică a românilor din zonă. Studentul la inginerie îi povestește despre prezența românilor la Politehnica din Budapesta, unde studenții trăiau în bună armonie. Conversația lor se încheie rapid, deoarece Paul ajunge la destinație.[11]

O altă întâmplare îl surprinde pe sălăjean în drum spre gară, undeva în Brașov, pe strada Orfanilor. Acolo a dat nas în nas cu un evreu tânăr, cu o pălărie de catifea și o bărbuță rară, care fusese **şahter** (haham), venit în urbea brașoveană în căutarea unui loc de muncă. A. Paul îl ajută să care geamantanul greu, care conținea pietre pentru ascuțirea cuțitelor și un cuțit ceremonial mare. Hahamul a dezvăluit că și-a învățat meșteșugul în Tokaj și că, înainte de asta, a fost ucenic (bocher) timp de cinci ani lângă un rabin din Huszt. Venise la Brașov să muncească, dar rabinul urbei de sub Tâmpa îl anunțase că postul se ocupase deja și îi dăduse doi florini pentru drumul de întoarcere spre casă și o binevenită scrisoare de recomandare. Iată, descrierea, cu mai multe detalii, a lui A. Paul despre acea întâlnire:

„Trecend pe lângă el, l'am fixat, er el, sfiicios, şi-a luat pălăria din cap şi m'a salutat. Era cam de vr'o 26–27 de ani. La colțul străzii, lângă casina română, eu am apucat în stânga spre piață, el s'a dus pe stradela, care comunică cu strada negră. În fața palatului de justiție erăşî ne-am întîlnit.

– Mi-se pare, că şi d-ta mergi la gară, îl întreb eu.

– Da, şi nu sciu drumul.

– Atunci, să mergem împreună. Şi eu merg la gară.

Şi am mers împreună. Eu mergeam însă uşor, căci n'aveam decât pardesiul pe braț. Geamantanul tovarăşului meu însă, deşi mic, părea forte greu şi jupânul nu putea ține pas cu mine.

– E departe gara, dise el, şi e greu geamantanul. Aşi vre să merg cu tramvaiul.

– Las', că-ți ajut eu. Tramvaiul nu vine, decât peste vr'o două-deci de minute.

Şi am prins de-o ureche a giamantanului eu, de cealaltă ținea jupînul, şi mergeam aşa împreună.

– D-ta unde mergi? începui eu a-1 descose pe nemțesce, căci altă limbă nu sciea, nici chiar pe cea „a statului", er pe nemțesca o vorbia în jargonul galițienesc.

– Eu mă duc departe, la Sighetul Maramureşului.

– Ce ai făcut, ce ai dres la Braşov?

– Mi-a scris rabinul de aici, să vin că e nevoie de un şahter (haham). Şi am cheltuit dece fiorini, er când am sosit, mi-s'a şpus, că postul vacant l'a ocupat deja un „belfer", care în acelaşi timp va fi şi „şahter". Rabinul mi-a dat doi fiorini bani de drum şi recomandație către toți rabinii, pe unde mă voiu abate. Nu scii d-ta, unde voiu pute lua bilet cu aceşti doi fiorini?

11 Idem, „File rupte dintr-un carnet", *Gazeta Transilvaniei*, nr. 178, 28 august 1902, pp. 1–2.

– Asta nu pot s'o sciu. Hahamul, văzend, că eu îi ajut la purtarea geamantanului, prinse curagiu şi îmi adresă o rugăminte:

– Ascultă, domnule, D-ta ai pute se faci pentru mine printre pasageri o mică colectă. Ai pute să începi chiar la gară, ca să me pot duce mai departe.

Bravo, gîndiam eu, acuma numai asta îmi mai lipsia, să mă fac şi „şnorer" şi se fac colectă pentru haham, şi îi răspunsei:

– Vezi, asta nu se pote. (...) mi-aş aprinde paie în cap.

Hahamul s'a mulţumit cu răspunsul.

– Dér ce ai în geamantan, de îi aşa greu? îl întrebai eu mai departe.

– Pietrii pentru ascuţitul cuţitului. Cuţitul cel mare de haham era într'o tăcă, învălit într'o hârtie şi legat tocmai de urechea aceea a geamantanului, pe care o ţineam eu în mână. Era lung de o jumătate de metru, şi ca să nu bălăbănească în stânga şi în drépta, trebuia să-l ţin în mână împreună cu urechea.

– Aici în teca asta, ce ai? îl întrebai eu.

– Aici e cuţitul meu. L'am cumpărat. cu şese fiorini în Nyíregyháza.

– De ce e aşa scump?

– Fiind-că e din oţel curat.

– M'a cuprins o sensaţie ciudată ţinend în mână acest instrument faimos, despre care am citit atât de mult mai anii trecuţi, când cu afacerea din Polna. Cu tóte acestea nu m'am lăsat de tovărăşia purtării geamantanului, până aprópe de gară. Pentru-că, gândiam în mine, aşa mai uşor îl pot angaja pe haham la o conversaţie, din care póte se învăţ ceva".[12]

Hahamul a obținut bilet până la Sighișoara. Odată ce trenul a pornit se pregătea pentru rugăciunea de dimineață. Rugăciunea a ținut peste o oră, absorbindu-l complet și a culminat cu cântece specifice ritului evreiesc, cu lacrimi și o stare de extaz. După rugăciune, hahamul și-a strâns obiectele ritoalice, apoi a sorbit câteva picături de rachiu și a mâncat o bucată de pâine tare, singura sa hrană de pe drum. În ciuda efortului fizic și emoțional, pe chipul său se putea citi o mulțumire sufletească profundă. A. Paul a fost mișcat de această manifestare a credinței.[13]

Călătoria cu trenul sau cu tramvaiul a câștigat inima cărturatului sălăjean, pentru posibilitatea de a vizita locuri naturale și peisaje ce-i puteau încânta sufletul și imaginația: „Adecă, de ce nu m'aş puté eu duce câte într'o Duminecă, când am timp liber, cu tramvaiul seu cu trenul să fac câte o escursiune prin împrejurimile Braşovului ? Şi decă mă duc, de ce să nu descriu ceea-ce am vădut şi audit pe unde am fost? Căci sunt multe lucruri frumoase și multe esemple bune, prin înfloritorele comune din acest ținut cari, povestite, pot, pe de-o parte să delecteze pe cetitori şi pot, pe de altă parte, să-i îndemne urmarea esemplului. Cu tramvaiul până la Săcele, ori cu trenul vicinal până la polele «Petrii Craiului», ce escursiune

12 Idem, „File rupte dintr-un carnet", *Gazeta Tranzilvaniei*, nr. 174, din 28 august 1902, pp. 1–2.
13 *Ibidem*.

încântătore! Decă n'ai merge pentru alta, decât-i pentru plăcerea mersului şi venitului şi pentru esperienţele, ce le poţi face în tren şi tramvaiu, conversând câte cu cineva totuşi neînsemnată cheltuială de câţiva bani, este din belşug răsplătită. Apoi, la mine e sciut, că nu mă pot mişca nici la o distanţă de 20 chilometri, fără să nu mi-se întemple vr'o aventură vrednică de povestit".[14]

O altă călătorie cu trenul, ale cărei detalii ni le prezintă cu talent și râvnă, a fost pe o linie ferată secundară spre Prejmer – localitate cu aproape 8 600 de locuitori, în care românii erau o minoritate față de sași –, aflată în proximitatea Brașovului. Fusese invitat de preotul prejmerean Gheorghe Ludu și s-a gândit să onoreze invitația chiar de Rusalii. Pe parcursul călătoriei, a stat lângă un tânăr învățător Romul Frățeș, care se oferise să-i ofere găzduire pe parcursul vizitei la Prejmer. Augustin Paul a observat că pe pereții compartimentelor erau afișate anunțuri în patru limbi, interzicând scuipatul pe podea și alte comportamente necorespunzătoare. Ajuns în localitatea de destinație a fost mirat de frumusețea Prejmerului, cu gara sa frumoasă și cu casele și anexele bine întreținute.[15]

O călătorie spre Tohan este povestită cu emoție de A. Paul. Este vorba de o întâlnire cu o tânără, cu ochi de viorele și o față imaculată, care se comporta foarte rezervat și despre care avea să afle că era chiar fiica vărului său din Făgăraș. Acest episod evidențiază cum întâlnirile întâmplătoare în tren pot aduce surprize plăcute și conexiuni neașteptate.[16]

Augustin Paul, prin călătoriile și observațiile sale detaliate, reușește să surprindă, nu doar frumusețea peisajelor și atmosfera locurilor vizitate, ci și diversitatea oamenilor și bogăția tradițiilor locale. Interacțiunile cu pasageri, localnici și personalități ale comunităților îi oferă prilejul de a reflecta asupra valorilor sociale, culturale, spirituale și naționale. Experiențele sale de călătorie au devenit adevărate lecții de introspecție și înțelegere a lumii în care trăiesc comunitățile românești, evidențiind importanța păstrării tradițiilor și a conștiinței culturale într-o perioadă de schimbări sociale și politice.

14 Idem, „Râșnov-Zărnești",*Gazeta Transilvaniei*, nr. 45, 11 martie 1902, pp. 1–2.

15 Idem, „În Prejmer", *Gazeta Transilvaniei,* nr. 122, 18 iunie 1902, pp. 1–2.

16 Idem, „File rupte dintr-un carnet", *Gazeta Transilvaniei*, nr. 242, 13 noiembrie 1903, pp. 1–2.

Mobilitate și modernitate:
călătoriile cu trenul ale lui Augustin Paul la sfârșitul secolului XIX–începutul secolului XX

Rezumat: Augustin Paul (1866–1921) a fost un remarcabil publicist, diplomat și cărturar sălăjean, care a transformat călătoriile sale cu trenul în prilejuri de reflecție culturală, de observație socială și de introspecție spirituală. Scrierile sale, precum broșura „Între Someș și Prut" (1905) și articolele din „Gazeta Transilvaniei", sunt veritabile discursuri despre identitate, cultură și civilizație, despre relația dintre oamenii de diferite naționalități și tradiții. Călătoriile sale au devenit experiențe culturale – prin conversațiile cu pasageri de diferite naționalități, precum români, maghiari, germani sau evrei. Cărturarl sălăjean a descris cu sensibilitate peisajele, oamenii și atmosfera epocii în care a trăit, surprinzând contrastele dintre urban și rural, dintre tradiție și modernitate.

Prin aceste relatări de călătorie, Augustin Paul ilustrează spiritul modern al mobilității, dar și folosirea experienței trenului, ca mijloc de cunoaștere de sine.

Cuvinte cheie: Augustin Paul, Transilvania, tren, gară, călătorie, mentalitate națională, identitate culturală.

Mobility and Modernity:
Augustin Paul's Train Travels in the Late 19th and Early 20th Centuries

Abstract: Augustin Paul (1866–1921) was a remarkable publicist, diplomat, and scholar from Sălaj, who transformed his train journeys into occasions for cultural reflection, social observation, and spiritual introspection. His writings, including the brochure Between the Someș and the Prut (1905) and articles published in Gazeta Transilvaniei, constitute genuine discourses on identity, culture, and civilization, as well as on the relationships among people of different nationalities and traditions. His travels became cultural experiences – through conversations with passengers of various nationalities, such as Romanians, Hungarians, Germans, or Jews. The scholar from Sălaj described with sensitivity the landscapes, people, and atmosphere of his era, capturing the contrasts between urban and rural spaces, and between tradition and modernity.

Through these travel accounts, Augustin Paul illustrates the modern spirit of mobility and the use of the train experience as a means of self-knowledge.

Keywords: Augustin Paul, Transylvania, train, railway station, travel, national mentality, cultural identity.